

ԵՂԻՇԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

ԵՐԿՈՒ ԱՆՏԻՊ ԺԱՌԵՐ

Եղիշէ Վարդապետ հանրածանօթ դէմք մըն է հայ մատենագրութեան մէջ: Ապրած է հինգերորդ դարու երկրորդ կէսին եւ իբր ականատես պատմագիր գրած է «Վարդանի եւ Հայոց պատերազմի մասին» մեծարժէք երկասիրութիւնը:

Բացի իր պատմութեան գիրքէն՝ հեղինակած է նաեւ Աստուածաշունչի որոշ գիրքերու մեկնութիւններ եւ ճառեր: Եօթներորդ դարուն, Սեբէոս Պատմիչ ծանօթ է անոր պատմութեան, իսկ տասներորդ դարէն սկսեալ անոր մասին յանուանէ յիշատակութիւն ունինք: Նոյնպէս Թովմաս Արծրունի Պատմիչ եւ Ստեփանոս Ասողիկ գինք կը յիշատակեն: Իսկ աւելի ուշ Կիրակոս Գանձակեցին կը յիշէ նաեւ անոր գրութիւնները, հետեւեալ կերպով. «Եւ Եղիշէ զպատմութիւն սրբոց Վարդանանց եւ զգիրս կանոնացն, եւ ա՛յլ մեկնութիւնս գրոց եւ զշարճարանացն Փրկչին» (էջ 17) [Կիրակոսի Վարդապետի Գանձակեցւոյ, Համառօտ Պատմութիւն ի սրբոյն Գրիգորէ յաւուրս իւր, Վենետիկ, 1865]:

Կիրակոսի կողմէ յիշուած Եղիշէ Վրդ.ի այս գրութիւնները հրատարակուած են Վենետիկ 1859ին իբր երկրորդ տպագրութիւն, հոն աւելցուած է նաեւ Թաբոր լեռան ճառն ալ, որ Ալիշան իր Սոփերքներու շարքին մէջ հրատարակած էր նախապէս: [Սրբոյ Հօրն մերոյ Եղիշէի Վարդապետի, Մատենագրութիւնք, Վենետիկ, 1859]: Այս հրատարակութիւնը կը պարունակէ նաեւ հետեւեալ գրութիւնները. Պատմութիւն Վարդանանց, Խրատ Միանձանց, Մեկնութիւն Յեսուայ եւ Դատաւորաց, Յաղօթսն որ ասէ Հայր մեր, Ի մկրտութիւնն Քրիստոսի, Յայլակերպութիւնն Քրիստոսի, Ի Չարճարանսն Քրիստոսի, Վասն դատաստանին եւ միւսանգամ գալստեանն, վասն յիշատակաց մեռելոց, Կանոնք (Վասն դիւահարաց թէ պա՞րտ է օրէնս տալ

կամ երախայից կնիք մինչ դեռ դեւն ի նմա իցէ), Վասն հոգւոց մարդկան:

Այս գրութիւններէն վերջին չորսը, Կիրակոսէն կոչուած կանոնականք, լեզուով եւ ոճով կը տարբերին նախորդներէն, նկատի առած որ աւելի հեշտ ու մատչելի լեզուով գրուած են, հասկնալի ըլլալու համար պարզ ժողովուրդին կամ կղերին, նիւթն ալ արդէն խրատական բնոյթ ունենալով՝ կը պահանջուէր որ այդպէս ըլլար: Այս տարբերութեան պատճառը եթէ հեղինակին տարբեր անձ ըլլալուն վերագրենք, պէտք է փնտռել ուրիշ Նդիշէ վարդապետ մը, եւ ճշտել անոր ինքնութիւնը, իսկ եթէ նոյն Նդիշէ վարդապետն է, ինչ որ մեզի աւելի հաւանական կը թուի, ուրեմն, ան իբր հոգիներու հովիւ մը կամ առաջնորդ հոգ տարած է իր հաւատացեալներուն համար գրել այս կանոնական կոչուած ճառերը:

Ահա այս գրութիւններուն վրայ այժմ պէտք է աւելցնել հոս հրատարակուող երկու անտիպ ճառերն ալ. այսինքն՝ Երանելւոյն Նդիշէի Հայոց Վարդապետի Բան շահաւէտ եւ օգտակար վասն հոգւոց համայնից, եւ Երանելւոյն Նդիշէի Վարդապետի ասացեալ Բան Եսայեայ մարգարէին, որ ասէ Երանի տեղւոյն այնորիկ ուր եզն եւ էշ կոխեսցեն:

Երկու ճառերն ալ պահուած են Ս. Ղազարի Մատենադարանի թիւ 657 Զեռագիրին մէջ, Ճառքնտիր ԻԸ, Թղ. 86բ-89բ, նկարագրուած Հ. Բ. Սարգիսեանի, Մայր ցուցակ, Հատ. Բ.ին մէջ, էջ՝ 427, 428:

Երանել(ւ)ոյն Նդիշէի Հայոց վարդապետի ասացեալ Բան շահաւէտ եւ ազտակար վասն հոգ(ւ)ոց համայնից

Ո՛վ հաւատացեալ հարք իմ եւ եղբարք, ծառայք Քրիստոսի եւ ծառայակիցք իմ հոգոյս, մի՛ ոք վհատեսցի ի մեղաց եւ մի՛ ոք յուսահատեսցի ի կենաց վասն չար գործոց. այլ պարտ է յուսով զմիտս հաստատել եւ գալ ի խոստովանութիւն մեղաց եւ պարտ է քահանային սիրով ընդունել զայնպիսին, սփոփել եւ մխիթարել եւ ոչ թողուլ զմեղուցեալն յուսահատ լինել: Բանգի երկոքին կողմանքն ի սատանայէ են, թէ՛ քահանայն զոր քարոզէ եւ թէ՛ մեղուցեալն (որ) ի յուսահատութիւն անկանի. այլ պարտ է յուսով հաստատել եւ գալ ի խոստովանութիւն եւ արդարանալ, ըստ բանին Եսայեայ. որ ասէ. «Ասա՛ նախ դու զանաւրէնութիւնս քո, զի արդարացի»: Եւ Դաւիթ ասէ. «Ասացի թէ պատմեցից ինձէն զմեղս իմ եւ դու թողցես զամենայն ամբարշտութիւնս մե-

ղաց իմոց»։ Եւ այնուհետեւ լինիմք երանութեան արժանի, ըստ որում ասէ. «Երանի՛ր ում թողութիւն եղեւ մեղաց եւ ծածկեցան ամենայն յանցանք նորա»։ Եւ Յոհան Ոսկի բերան, քարոզն ապաշխարութեան եւ վարդապետն ճշմարտութեան եւ աստուածաբան, ասէ ընդ մարդն մեղաւոր թէ՛ Զղջացի՛ր եւ անկի՛ր առաջի Աստուծոյ բիւր անգամ եւ ասա՛ մեղայ Աստուծոյ, եւ արդարանաս։ Որպէս եւ գրեալ է թէ՛ որ ասացն եւ խոստովանեցաւ քաւեցաւ եւ արդարացաւ եւ որ ոչն խոստովանեցաւ՝ պարտաւորեցաւ եւ կորեաւ։ Եւ Քրիստոս ասէ՛ թէ՛ Որ զայ առ իս ոչ Հանից արտաքս։ Եւ այլ ոմն ի սրբոց ասէ՛ թէ՛ որ զդարձեալն ի մեղաց ոչ ընդունի՛ նզովեալ եղիցի։ Եւ Քրիստոս ասէ՛ Եթէ թողուցուք մարդկան զյանցանս նոցա, թողցէ եւ ձեզ Հայրն ձեր երկնաւոր զյանցանս ձեր։

Արդ պարտ է քահանային զթալ եւ ողորմել մեղուցելոյն, աղաչել զնա եւ ողորբել, քաջալերել եւ յապաշխարութիւն կոչել, որպէս եւ Տէրն ասէ՛ Եկա՛յք առ իս ամենայն աշխատեալք եւ բռնաւորք եւ ես հանգուցից զձեզ։ Արդ ասացուք նախ զգնացս չարութեան եւ ապա զբարութեան։ Աւագակն այն որ ընդ աջմէ՛ Տեառն խաչեցաւ, զբարս զազանի ստացեալ էր, ի կիրճս ճանապարհաց նստէր, զմարդիկ սպանանէր եւ զինչսն կողոպտէր, եւ ոչ թէ՛ այնու շատանայր, այլ ի շէնս գայր ի գիշերի եւ զտունս մեծամեծաց ծակտոտէր եւ զանձս նոցա յափշտակէր եւ զճանապարհորդսն կողոպտէր, զոմանս սպանանէր եւ զոմանս ի կապանս ձգէր, զոմանս խեղդէր եւ զոմանս խոցեալ վիրաւորէր, յԱստուծոյ ոչ երկնէջր եւ ի մարդկանէ՛ ոչ ամաչէր, յարդար վաստակոց ունայն էր եւ ի բարի գործոց թափուր էր եւ վասն չար գործոց իւրոց որսացեալ ըմբռնեցաւ ի բռնաւորաց եւ ի չարչարանսն Քրիստոսի ընդ նմա խաչեցին՝ զի գրեալն կատարեսցի վասն Քրիստոսի թէ՛ Ընդ անաւրէնսն համարեցաւ։ Եւ ի մէջ երկուց զազանացն ծանուցաւ։

Յայնժամ տեսեալ աշակողմեան աւագակին զքացախն, որ Տեառն մատուցին զի այնքան թանձրացուցին զլեղին ընդ քացախին՝ որ ոչ էր ի պէտս ըմբելոյ, այլ կերակրելոյ. իսկ ամենայնի ներաւդն Աստուած ծամէր զլեղին ընդ քացախին եւ ապա կամէր կլանել։ Զայն տեսեալ աւագակին ասէր՝ Այս ամենեքեան զիա՞րդ են մոլորեալ, մանաւանդ քահանայք եւ քահանայապետք, փարիսեցիք եւ դպիրք, վարդապետք եւ մեկնիչք աշխարհի, թագաւորք եւ դատաւորք, ծերք եւ տղայք, չորեքտասան հազար մարդ միաբանեալ ընդ Յուդայի եւ Յուդա ընդ սատանայի, որպէս եւ մարգարէն ասէ՛ «Յոտից մինչեւ ցզլուկս չիք առողջութիւն»։ Գլուխն Յուդա եղեւ եւ այլքն ամենայն անդամք նորա։

Իսկ ձախակողմեան աւագակն ասէր. Ո՛վ խաչեալդ Յիսուս, եթէ մարգարէ ես դու կամ արդարեւ որդի Աստուծոյ, յառաջ զքեզ փրկեա՛ եւ ապա զմեզ: Եւ այսու ոչինչ շահեցաւ նա ի Քրիստոսէ, բայց միայն զգեհեանն ընդ այլ հրեայսն քանզի երկմիտ էր եւ թերահաւատ եւ ոչ խորհեցաւ զաստուածայինն, այլ զմարդկայինն. վասն որոյ ասէ առաքեալն. «Այր երկմիտ առանց հաստատութեան է: Յամենայն բանս իւր եւ ի գնացս մի՛ ակն ունիցի մարդն այն առնուլ ինչ յԱստուծոյ: Այնպիսին նման է հողմակոծեալ եւ տատանեալ ալեաց ծովու»: Հողմն սատանայ էր, որ ալեկոծէր զնա ընդ այլ հրեայսն, եւ ընդ նոսին շահեցաւ զանչիջանելի գեհեանն:

Իսկ աջակողմեան աւագակին սիրտն տոչորեալ էր դառնութեամբ, բայց յորժամ լուաւ յընկերէն իւրմէ՛ զայն պիղծ հայհոյութիւնն, յայնժամ դարձոյց զսիրտն իւր ի քաղցրութիւն, սաստեաց ընկերին եւ ասէ. Թէ եւ յԱստուծոյ ոչ երկնչիս, սակայն յամբոխէս պարտ է ամաչել. քանզի մեք աւագակ էաք եւ ըստ Հար գործոց մերոց անկաք ի պատիժս յայս պատուհասից, իսկ սմա ընդէ՞ր: Քանզի սորա բնաւ չիք մեղուցեալ. մեք յանպարտս զմարդիկ սպանանէաք, եւ սա յաշխարհի զմեռեալս յարուցանէր. մեք զորս գտանէաք՝ կողոպտէաք եւ խոցէաք եւ խայտառակեալ սպանանէաք. եւ սա զմերկս պայծառագգեստս զարդարէր: Մեք զողջ մարդիկս սրով հարկանէաք եւ վիրաւորէաք՝ կիսատ եւ անդամալուծ առնէաք. սա զանդամալուծսն հաստատէր, զզլորեալսն կանգնէր եւ զվիրաւորեալսն բօշկէր: Մեք զպաշարս ճանապարհորդացն խլէաք, եւ այս զքաղցեալսն կերակրէր: Մեք յիրաւի պատժիմք, զի զողջ անդամ մարդիկսն խեղդէաք եւ կիսատէաք. սա խլից լսել տայր եւ համբոց խաւսել, զկոյրս լուսաւորէր եւ զկաղս գնացուցանէր: Մեք յիրաւի պատժիմք, զի ամենայնիւ մեղաք. իսկ սա վասն է՞ր զի ամենեւին չիք մեղուցեալ եւ ոչ ապիրատ ինչ գործեալ: Եւ դարձեալ ի Քրիստոս ասէ՝ «Յիշեա՛ զիս, Տէր, յորժամ դաս արքայութեամբ քով»: Արդ տես թէ զո՞վ խոտտովանեցաւ Տէր եւ թագաւոր, եթէ ոչ զխաչեալն Աստուած, որոյ յերեսն թքեալ էր եւ ծնաւտն ապտակեալ, որ ի խաչին արկեալ էր եւ ի բազմաց հայհոյեալ: Որպէս եւ ինքն Քրիստոս ասաց ի սուրբ աւետարանին եւ մարգարէքն վկայեցին. զի Դաւիթ ասէ վասն Քրիստոսի թէ՝ «Զթիկունս իմ հարին մեղաւորք»: Եւ Նսայի թէ՝ «Նտու գծնաւտս իմ յապտակս եւ զերեսս իմ ոչ թաքուցի ի թքանելոյ»: Եւ այլ թէ՝ «տեսաք մեք զնա, եւ ոչ զոյր նորա տեսիլ, այլ տեսիլ նորա անարգ, նուազեալ է քան զամենայն որդ(ւ)ոց մարդկան»: Յնա ասէր աւագակն աջակողմեան. «Յիշեա՛ զիս, Տէր, յորժամ դաս արքայութեամբ քով»: Այս

էր խոստովանութիւն աւագակին: Ո՛վ կարճ եւ համառաւտ խնդիրք: ո՛վ զաւրաւոր հայցուածք, ո՛վ համառաւտ պատասխանի: Մի բան աւագակն ասաց եւ մի բան ի Տեառնէ լուաւ թէ՛ «Այսաւր ընդ իս իցես ի դրախտին»:

Ո՞ւմ ասաց զայս Տէրն: Աւագակին, որ չարագործ էր եւ մարդասպան, որ հայհոյիչ էր եւ կողոպտիչ: Ընդէ՞ր որ այս ահագին չարեաց տէր էր եւ ի քթեթեւ ակն որդի Աստուծոյ եղեւ: Վասն զի ԺԴ (չորեքտասան) հազար մարդ զՔրիստոս հայհոյիչ ասէին եւ մարդասպան կոչէին, պոռնկորդի ասէին եւ դիւահար անուանէին: Եւ աւագակն Աստուած խոստովանեցաւ: Վասն այնորիկ որդի Աստուծոյ կոչեցաւ: Ո՛վ սքանչելի այր դու, զանուն քո ոչ գիտեմ եւ աւագակ ասել ամաչեմ. ուստի՞ այսպիսի իր յայտնեցաւ քեզ: Ասա՛ ինձ: Քանզի թուի ինձ թէ՛ Հոգին սուրբ երեւեցաւ քեզ: Ասէ՛ այո՛, Հոգին սուրբ առաջնորդեաց ինձ եւ ոչ ընկէց յայնպիսի դրախտ, ուր աւճն մտանել կարասցէ եւ յանցուցանել: Որպէս եւ յանցոյց զԵւա եւ զԱդամ: Այլ այսպէս ասաց՝ Նիստ ընդ իս ընմէ Հաւր իմոյ յերկինս ի բարձրագոյն դրախտին: Արդ այս ամենայն զհետ խոստովանութեանն եղեւ: Արդ զի՞նչ ծանր է եւ զի՞նչ դժուարին անկանել առաջի քահանային եւ բանիւ ասել թէ՛ մեղայ Աստուծոյ: Քանզի ուր մեղայ կայ՝ մեղադրանք չկայ: Եւ այն աւագակն ո՛չ ուսուցիչ էր եղեալ եւ ոչ վարդապետ, այլ միայն խոստովանութեամբն այնպիսի փառաց եհաս զի որդի Աստուծոյ անուանեցաւ, ի մեղաց սրբեցաւ, յանաւրէն գործոցն մաքրեցաւ, ի չարեաց ազատեցաւ, ի պարտուցն իւր քաւեցաւ, եւ մտից դրախտին արժանացաւ:

Ձայն որ ոչ արդարք եւ թագաւորք կարացին մտանել, ոչ նահապետք եւ ոչ մարգարէք, եւ նա այնպիսի մեծի շնորհաց հանդիպեցաւ, որ քան զամենայն սուրբս վեհագոյն եղեւ: Արդ տեսէք զանմտութիւն մարդկան. զայ երկրաւոր բժիշկ եւ հարցաքննէ զցաւս մարդկան, վիրաւորէ, զերկաթն չողացնէ ի հուրըն, մինչ զի կայծակուեն հատանէ, դնէ ի վերայ մարմնոյն շանթիւ այրէ եւ սրով խողխողէ եւ արեան ճապաղ առնէ եւ դեղաւք կսկծեցուցանէ եւ զինչ որ ձեռն ածէ յափշտակէ եւ հազիւ ուր ուրեք թէ կարէ աւգուտ առնել: Իսկ երկնաւոր բժիշկն ոչ սրով խողխողէ, եւ ոչ արեան ճապաղ առնէ, ոչ վիրաւորէ, ոչ զինչսն յափշտակէ որպէս քաղցր եւ երկնաւոր վարդապետն մեր Քրիստոս ասէ՛ «Եկա՛յք առ իս ամենայն աշխատեալք եւ բեռնաւորք եւ ես հանգուցից զձեզ. առէք զլուծ իմ եւ ուսարուք յինչն զի ես հեզ եմ եւ խոնարհ, եւ գտլիք հանգիստ անձանց ձերոց, զի լուծ իմ քաղցր է եւ բեռն իմ փոքրոգի»:

քաղցր եւ բարերար բժիշկ ունիմք եւ ոչ իմանամք: Կոչէ զմեզ յառողջութիւն եւ ոչ զնամք: Հրաւիրէ զմեզ ի սրբութիւն եւ ոչ հետեւիմք: Զայնէ զմեզ յարդարացուցանել եւ մեք հետս անկանիմք:

Եւ արդ ո՞ր խաւար ընկալցի զմեզ եւ կամ ո՞ր տարտարոս ոչ տիրէ զմեզ: Ո՞ր գեհեան ոչ ընդունիցի զմեզ եւ կամ ո՞ր սառնամանիք ոչ սասանեցուցանեն զմեզ: Որպիսի՞ ահագին տանջանաց ոչ մատնիմք եւ կամ որպիսի՞ չարաչար որդունքն անքուն ոչ ծասքեն եւ ոչ ծըծեն զարիւնս մեր, զի բարերարն Աստուած յապաշխարութիւն կոչէ զմեզ, զի արդարացուցանէ եւ երկնից արքայութեան արժանիս արասցէ, ընդ սրբոցն դասէ եւ ընդ արդարոցն պսակ. եւ մեք յայնպիսի բարեացն վերջանամք մերովս ծուլութեամբ եւ ոչ զամբ ի խոստովանութիւն ապաշխարութեան եւ քաւեալ ազատիմք ի մեղաց քաղցր լըծովն Բրիստոսի եւ թեթեւ բեռամբն, որ միով բանիւ զաւազակն արդարացոյց, զնա որդի կոչեաց ասելով՝ Որդեակ, այսաւր ընդ իս իցես ի դրախտին: Ի հայրենին քո առաջին զաւազակն վասն միոյ խոստովանութեանն այսպիսի փառաւք պատուեաց, զդրախտն եբաց եւ յերկինս հրաւիրեաց: Միով մեղայիւ եւ զմեզս պոռնկին եթող: Միով բանիւ եւ զմաքսաւորն արդարացոյց. միով խոստովանութեամբ եւ քանանաց (ւ)ոյն ողորմեցաւ: Եւ արդ մի՛ յապաղեսցուք խոստովանել զմեզս մեր եւ սկիզբն առնել ապաշխարութեան. վասնզի խոստովանութիւն բերանոյ եւ ապաշխարութիւն գործոյ զանկեալ հոգիսն կանգնէ եւ մերձ առ Աստուծոյ կացուցանէ: Խոստովանութիւն եւ ապաշխարութիւն զղմամբ զմեռեալ հոգիսն ի մեղաց յարուցանէ եւ մշտնջենաւոր անմահութիւն պարգեւէ: Խոստովանութիւն եւ ապաշխարութիւն զընկղմեալ հոգին յատակս դժոխոց իբրեւ զարծուիս սլացեալ ի բարձունս հանէ եւ արքայութեանն Աստուծոյ արժանաւոր ժառանգաւորս առնէ: Խոստովանութիւն եւ ապաշխարութիւն մեզ բիւր բարեաց են պատճառք ի յայժմոյս եւ ի հանդերձելումն. վասն զի ո՞վ ոք կարէ թուել զչնորհս խոստովանութեանն եւ ապաշխարութեանն, որ առանձինն մեզ միայնում շնորհեցաւ յԱստուծոյ, եւ ոչ հրեշտակաց. վասնզի հրեշտակ մեղուցեալ ոչ կարէ ապաշխարել: Եւ յայտնի է ի սատանայէ, որ մեղաւ եւ ապաշխարել ոչ կարաց, եւ չիք ինչ որ այնպէս ցաւեցուցանէ զբանսարկուն, որպէս զապաշխարութիւնն. քանզի ինքն սատանայ ընդ գովեստ ապաշխարութեանն խռովի եւ տաքնապի: Եւ յիրաւի կայ իսկ զի զմեծ գէնս նորա հանէ ի նմանէ ապաշխարութիւնն:

Զո՞ր գէն զպոռնիկն, զազան, զկռապաշտն, զաւազակն, զհայհոյիչն զիշոցնատուն, զհմայողն, զմատնողն եւ զայլ սոյն-

պիսիսն: Արդարեւ զպողոժատիկ զէնս նորա կորզեալ հանէ ի նմանէ ապաշխարութիւնն: Եւ զնա մերկ կապուտ կողոպուտ, խաղք եւ խայտառակ կացուցանէ ապաշխարութիւնն զսատանայ: Եւ արդ եթէ այսպիսի բարեաց պարգեւ է ապաշխարութիւնն, ապա ամենայն զաւրուութեամբ անձանց մերոց զհետ նորա գնասցուք եւ սիրով զնա այսրէն ի մեզ կոչեսցուք. զի նովաւ թողութեան մեղաց արժանաւորեսցուք եւ երանաւետ կենացն հասցուք եւ զանանց բարիսն վայելեսցուք, շնորհաւք եւ մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի. ամէն: Զեռ. թիւ 657 (Ճառքնսիր ԻԸ, թղ. 86բ, էջ 170)

Երանել(ւ)ոյն Եղիշէի Հայոց Վարդապետի ասացեալ ի Բանն Եսայեայ մարգարէին որ ասէ Երանի տեղ(ւ)ոյն այնորիկ ուր եզն եւ էշ կոխեսցեն:

Արդ եթէ տեղոյն երանութիւն է եւ առաքեալն վկայէ. «Որպէս զի գեղեցիկ են, ասէ, ոտք աւետարանչացն խաղաղութեան եւ աւետարանչացն բարութեան»: Եւ Յոհան Ոսկի բերան վարդապետն ասէ՝ Սրբոցն եւ զարշապար ոտիցն սուրբ են, իսկ պղծոցն եւ ոչ զլուխն: Եւ եթէ զսրբոցն զզարշապարս ոտիցն խոնարհիս եւ համբուրես, երանիս եւ բարձրանաս մինչեւ յերկինս: Իսկ զպղծոցն եթէ զզլուխն համբուրես՝ ի դժոխս իջանես: Եւ վասն է՞ր. զի նոքա սիրեցին, ասէ, զփառս աշխարհիս եւ ոչ զփառս Աստուծոյ:

Փառք աշխարհիս մեծութիւնք են եւ Քրիստոս ասէ՝ «Որ բարձր է առաջի մարդկան՝ պիղծ է առաջի Աստուծոյ»: Եւ արդ զիտելի է թէ ո՛վ ոք սիրեաց զփառս Աստուծոյ, եթէ ոչ հեզքն եւ խոնարհքն եւ երկիրղածքն յԱստուծոյ: Եւ որք հեզութիւն ստացան՝ ոչ թէ միայն փառաւորեցան, այլ տաճար եւ բնակարան ամենասուրբ Երրորդութեանն անուանեցան, որպէս եւ մարգարէն ասէ՝ ի դիմաց Աստուծոյ. «Ես յո՞հ հանգեա(յ)ց՝ եթէ ոչ ի հեզն եւ ի խոնարհն եւ յայնոսիկ որ դողան ի բանից իմոց»: Եւ դարձեալ ասէ Տէրն յաւետարանին՝ թէ «Ես եւ Հայր առ նա եկեսցուք եւ աւթեւանս առ նմա արասցուք»: Եւ ուր աստուածութիւնն աւթեւանս կալնու՝ այլ ոչ հեռանայ անտի, որպէս եւ առ Զաքէոս ասաց Տէրն՝ թէ «էջ այտի, զի ինձ արժան է այսաւր ի տան քում ազանել»: Տուռն զմարմինս ասաց աւթեւանս աստուածութեանն՝ որ ի նմա բնակեցաւ, եւ այլ ոչ մեկնեցաւ անտի:

Եւ արդ ամենայն պիղծ եւ չարագործ, որ ոչ իջանէ ի ժանտեայ թզեն(ւ)ոյն, այսինքն ի մեղաց դառնայ, խոստովանի եւ

ապաշխարէ, ոչ կարէ ապրել եւ աւթեւան աստուածութեանն լինել: Վասն որոյ ասէ Յոհան Ոսկի բերանն. Եթէ ոք աւտարասէր եւ աղքատասէր լինի, հեզ եւ խոնարհ եւ երկիրւած, նա է մարդ կատարեալ եւ կոչի եղբայր Գրիստոսի, եւ այնու փառաւորի յԱստուծոյ եւ ի մարդկանէ: Վասն որոյ մի ոմն ի սրբոցն ասէ՝ Թէ ծառքն ի յարմատոցն աճեն եւ փառք ի հեզութենէ:

Եւ ընդ այգն ընդ առաւաւտն Տէրն մեր Յիսուս Գրիստոս քաղցեալ եւ տեսեալ ի բացուստ թզենի մի տերեւալից եւ եկն ի նմա զի առցէ եւ կերիցէ ի պտղոյն: Եւ իբրեւ ոչ եզիտ պտուղ՝ առժամանայն անէծ թզենին առաջի աշակերտացն իւրոց. եւ վաղվաղակի ցամաքեցաւ եւ չորացաւ թզենին, որ զվայրս աշխարհիս կալեալ էր չքով տերեւոյն: Այս թզենին նշանակ էր անողորմ մեծատանց, որ ըստ կամացն սատանայի գնան եւ ոչ ըստ Աստուծոյ. մեծացեալ եւ բարձրացեալ են մարմնով եւ անպտուղ են հոգւով, անսուրբք եւ աննուէրք, անդարձք ի մեղաց եւ անազորոյնք ի չարեաց: Արդ զայնպիսի մեծատունսն անէծ Աստուած. եւ ոչ միայն թէ անէծ, այլ եւ վայ տայ ասելով. «Վա՛յ ձեզ մեծատանցդ»: Իսկ թէ մարդ մարդոյ վայ տայ՝ շատ կոտ(ո)րումն է նմա եւ բեկումն. ապա երբ Աստուած մարդոյն վայ տայ, ո՛րչափ եւս առաւել: Եւ ո՞ւմ տայ Աստուած վայ, եթէ ոչ անողորմ եւ չար մեծատանց, որպէս եւ ասաց. «Վա՛յ ձեզ մեծատանցդ, զի ընկալաք զմխիթարութիւնն ձեր, որ է մեծութիւն անցաւոր: Վա՛յ ձեզ որ յագեալդ էք այժմ, զի քաղցենաք անդ: Վա՛յ ձեզ որք արդ արբենայք, զի անդ ծարաւիք: Վա՛յ ձեզ որ ծիծաղիք այժմ, զի անդ լայք եւ ողբայք: Արդ տեսանէք, եղբարք, ո՞ր վայ ի վերայ վայի տայ մեծատանց անողորմից, եւ սատանայ զամենայն մարդ յաւժարեցուցանէ ի մեծութիւն որ ի զրկանաց եւ յանողորմութենէ լինի: Ո՛վ եղբարք, այս կեանքս երազ է եւ մեծութիւն մեծատանցն անցաւոր է իբրեւ զծովս որ վերանայ եւ որպէս զհաւ որ թռչի: Ամպ էր որ պահ մի հովանի կալաւ եւ յետոյ բարձաւ. սարդի ոստայն էր՝ պատառեցաւ, փոշի էր անցաւ, ծաղիկ էր թափեցաւ, խոտ էր ցամաքեցաւ, ճրագ էր չիջաւ. ոչինչ էր եւ յոչինչ դարձաւ: Ասես զքեզ իշխան եւ թագաւոր եւ զքեզ թափել ի մահուանէ ոչ կարես. մեռաւ թագաւորն եւ ետես զերկնային իշխանութիւնսն եւ զիւրն մոռացաւ: Ո՛վ թագաւոր, ո՞ր եւ քո հանդերձից պաճուճանքն, ո՞ր եւ քո մարմնոյ զարդարանքն, ահա ամենայն ցեցոյ եղեն կերակուր: Ո՞ր եւ քո բարձրաչէն ապարանքն, ահա կործանեցան: Ո՞ր է քո արագախաւս լեզուն. ահա կարկեցաւ: Ո՞ր է քո քաղցրախաւս բերանոյդ բարբառ, ահա լռեաց եւ պապանծեցաւ: Ո՞ր է որ յերէկ պարտապանքն եւ դատաստանաւորքն առ դրան ապարանից

քոց դեգերեալ կային, ահա եւ այն դատարկացաւ: Ո՞ր է անուշահոտութիւն քո, ահա ամենայն հոտեցաւ: Ո՞ր է զանազան կերակրոց քոց խորտիկսն, ահա խափանեցաւ:

Ահա զայս ամենայն լսելով, ո՛վ անձն իմ բազմամեղ, մի՛ մնար մահու առուր խոստովանութեանն, զի չար է աւրն այն, եւ իբրեւ զորոգայթ հասանէ եւ որպէս զգող մտանէ: Եւ ոչ գիտես թէ ո՛ւր կործանիս եւ կամ ո՛ւր մեռանիս: Ոչ գիտես թէ ի սար պատուհասիս թէ ի ձորն քարաւէժ լինիս: Ոչ գիտես թէ ի տուն անկեալ կորնչիս կամ լեզուդ կարկեալ կապի: Վասն այնորիկ ասէ Տէրն՝ «Յամենայն ժամ պատրաստ եղբրուք, զի չո գիտէք զաւրն եւ ոչ զժամն»: Եւ արդ երթիցուք այսուհետեւ ի նոյն տեղին երանութեան, զոր եզն եւ էչն կոխեցին: Եզն զվարդապետսն ասէ զվաստակաւորս եկեղեց(ւ)ոյ, զոր հանապազ հերկէ զանդաստանս մտաց մարդկան առ ի սերմանել զբանս աստուածային ի յազդուտ մարդկան: Եւ էչ՝ բեռնաբարձ մեղաց զբահանայսն ասէ. պարտ է ժողովրդեանն, որ զիւրեանց ծանրութեան մեղաց բեռն ի վերայ իշոյն դնեն, որ է քահանայն, եւ նորա պարտ է տանել հեզաբար եւ հանդարտաբար: Ապա պարտ է հոգս տանել նմա ամենայն իւրիք, զլիւոյն եւ անձին, ոտիցն եւ ձեռացն, դարմանել եւ զամենայն պէտսն պատրաստել. քանզի մեղաց բեռինքն դժուարակիրք են քան զամենայն բեռինսն:

Եւ արդ գիտելի է զի Աստուած կարգեաց զքահանայսն ի քաւութիւն մեղաց ժողովրդեանն եւ յառաջնորդութիւն աւրինացն: Եւ վասն հնազանդութեանն էչ անուանեաց, այլ եւ մշակ անուանեաց ասելով. «Արժան է մշակն կերակրոյ եւ վարձոյ իւրոյ»: Պարտ է քահանային զցայգ եւ զցերեկ յոտն կալ ի պաշտաւն Աստուծոյ եւ աղաւթել վասն ժողովրդեանն քաւութեան:

Իսկ յիշոցնատուքն ելցեն ի խաւարն արտաքին եւ հուր բորբոքեսցի ի բերանս նոցա: Այնպիսին եթէ ողորմութիւն արասցէ՝ զարչելի է, եւ թէ աղաւթս արասցէ՝ զԱստուած բարկացուցանէ. եւ քահանայն, որ լսէ զբանս յիշնցաց եւ թողու զայնպիսին յեկեղեցին եւ կամ ընդունի զնուէրս նորա, այնպիսի քահանայն ընդ պատժաւք է. քանզի գրեալ է վասն քահանայից մարգարէն Եզեկիէ՝ թէ «Որդի մարդոյ, դէտ կացուցի զքեզ ի վերայ ժողովրդեանդ այդմիկ. եթէ տեսանիցես զմեղս ժողովրդեանդ այդմիկ եւ ոչ զգուշացուցանիցես զնոսա քարոզելով եւ դարձուցանիցես զնոսա ի մեղաց, ժողովուրդն անպարտ լիցի եւ զամենայն մեղս նոցա քահանայն վճարեսցէ: Ապա եթէ քահանայն խրատէ եւ կոչէ ի խոստովանութիւն եւ յապաշխարութիւն, եւ նոքա ոչ լսեն նմա, մեղք նոցա ի գլուխ նոցա ելցէ, եւ քահանայն ապարտ լիցի»: Ապա պարտ է քահանային զի նախ ինքն

կատարէ զամենայն առաքինութիւն սրբութեան, եւ ապա կարէ ուսուցանել ժողովրդեանն, որպէս եւ Տէրն մեր ասէ՝ թէ «Որ արասցէ եւ ուսուցէ, նա մեծ կոչեացի յարքայութեան երկնից»:

Եւ արդ, ո՛վ եղբարք, զգուշացարուք ի մեղաց, ծառայեցէ՛ք Տեառն երկիւղիւ եւ ցնծացէ՛ք առաջի նորա դողութեամբ, սիրեցէ՛ք զմիմեանս, երկերուք յԱստուծոյ, Զծերսն պատուեցէ՛ք, դատ արարէ՛ք որբոց եւ տուք իրաւունս այրոյ, ողորմեցարուք աղքատաց եւ տնանկաց, փրկեցէ՛ք զզրկեալն, եւ զթացարուք յաղքատսն, ժողովեցէ՛ք զաւտարսն եւ զգեցուցէ՛ք զմերկսն եւ գնացէ՛ք ի տես հիւանդաց: Ազատեցէ՛ք զգերեալսն եւ տուք ակն բանտարգելոցն, զի լինիցի՛ լսել զերանաւէտ բարբառ կենարարին՝ որ ասէ. «Յկա՛յք աւրհնեալք Հաւր իմոյ, ժառանգեցէ՛ք զարքայութիւնն երկնից»: Որում եւ զմեզ արժանի արասցէ Տէրն մեր. ամէն:

Հ. ՊՕՂՈՍ ՎՐԴ. ԱՆԱՆԵԱՆ